

Waterbeheerders leggen plannen voor 'blauw knooppunt' vast

Het concept 'blauw knooppunt' is in waterbeherend Nederland nog weinig beproefd. Het biedt niettemin een goede kapstok voor het invullen van samenwerking tussen waterbeheerders van wie de beheersgebieden aan elkaar grenzen. Dit blijkt uit de studie die Waterschap Rijn en IJssel en Rijkswaterstaat Oost-Nederland samen uitvoerden naar de waterproblemen en mogelijkheden voor samenwerking in hun 'grensgebied'. In dit gebied liggen ruim 20 overdrachtspunten van water: afstromende beken vanuit de Achterhoek en Liemers naar de Bovenrijn, het Pannerdens kanaal en de IJssel. Voor alle watergangen zijn de (potentiële) knelpunten wat betreft kwaliteit, kwantiteit en ecologie in beeld gebracht. Vervolgens is een plan opgesteld voor verdere samenwerking, dat dit najaar moet leiden tot een bestuurlijk akkoord tussen Waterschap Rijn en IJssel en Rijkswaterstaat Oost-Nederland.

De aanleiding voor de samenwerking vormde het Nationaal Bestuursakkoord Water uit 2003. Hierin zijn 'blauwe knooppunten' gedefinieerd als de uitwisselingspunten tussen een hoofdwatersysteem (in beheer bij Rijkswaterstaat) en regionale watersystemen (in beheer bij het waterschap). Op deze knooppunten kunnen afwentelingsproblemen voorkomen die door samenwerking tussen de beheerders zijn op te lossen. Hoewel het Nationaal Bestuursakkoord zich alleen richt op waterkwantiteit, hebben beide partijen ervoor gekozen om de uitwisselingspunten integraal te benaderen. Dit betekent dat niet alleen de waterkwantiteit, maar ook de waterkwaliteit en de ecologie in het onderzoek zijn betrokken. De intentie hierbij is om door afstemming en samenwerking bij te dragen aan het realiseren van beleidsdoelen van beide waterbeheerders.

In het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW) van november 2005 zijn de belangrijkste landelijke 'blauwe knooppunten'

vastgesteld. In het deelstroomgebied Rijn-Oost zijn dit het Meppelerdiep, de Vecht, de Twentekanal en de Oude IJssel. Aanhakend bij deze aanwijzing hebben de bovengenoemde waterbeheerders afgesproken dat alle uitwisselingspunten tussen het regionale systeem van het waterschap en het hoofdsysteem Bovenrijn en IJssel worden opgevat als één 'blauw knooppunt Rijn en IJssel'. In het onderzoek zijn alle overdrachtspunten tussen Lobith en Deventer onderzocht. Inmiddels zijn er 22 vastgesteld. De grootste daarvan zijn de Oude Rijn, de Oude IJssel, de Grote Beek, de Baakse Beek, de Berkel en de Schipbeek. Ook de afwatering vanaf het zuidoostelijk deel van de Veluwe in de IJssel is meegenomen. De uitmonding van het Twentekanaal valt geheel onder het beheer van Rijkswaterstaat. Daarom zijn alleen de afvoerlocaties op dit kanaal nabij de IJssel meegenomen.

Voorbeelden elders in het land hebben beide partijen geïnspireerd. Rijkswaterstaat

Limburg voerde eind jaren 90 een studie uit waarin 25 'blauwe knooppunten' zijn onderscheiden. Concreet gaat het hierbij om alle beken die uitmonden in dit door Rijkswaterstaat beheerde deel van de Maas. In 2003 is op grond van een analyse van knelpunten een selectie gemaakt van tien overdrachtspunten waarover Rijkswaterstaat met de collega-overheden nadere afspraken zou willen maken. Inmiddels is in een convenant tussen Rijkswaterstaat en de drie aan de Maas grenzende waterschappen vastgelegd dat partijen op grote schaal gaan werken aan herstel van de beekmondingen in de Maas. In 2006 is als eerste gestart met het verleggen van de monding van de Swalm naar een oude Maasarm.

Een ander voorbeeld is het 'blauwe knooppunt' Meppelerdiep. De waterschappen Reest en Wieden en Groot Salland, de provincies Overijssel en Drenthe en Rijkswaterstaat hebben gezamenlijk onderzocht hoe, ook met het oog op een veranderend klimaat, een veilige afvoer van water door het Meppelerdiep kan worden gegarandeerd. De resultaten van deze studie, die eveneens uitgaat van een integrale benadering, worden opgenomen in een waterakkoord.

Aanvoer en afvoer van water

De omvang en dynamiek van de afvoer van het beheersgebied van het waterschap op de IJssel is in de studie 'blauw knooppunt Rijn en IJssel' een belangrijk thema. De afvoer van het waterschap vormt namelijk een significant aandeel in de totale afvoer van de IJssel: het gaat om tien tot 15 procent van de totale afvoer bij maatgevend hoogwater. De Oude IJssel, het Twentekanaal en de Schipbeek nemen daarvan driekwart voor hun rekening. De afvoerpiek van de beken in het waterschapsgebied vallen in bijna alle situaties eerder dan de afvoerpiek van de IJssel. Het afvlakken of verlengen van afvoergolven kan dus leiden tot een stijging van de waterstanden op de IJssel, omdat de kans op het samenvallen van de afvoerpieken van hoofdsysteem en regionaal systeem dan groter wordt. Dit is een belangrijk aandachtspunt bij alle herinrichtingsprojecten in het gebied.

Monding Oude IJssel bij Doesburg (foto: De Jong luchtfotografie).

Het waterschap richt zich voor het beperken van wateroverlast primair op het vasthouden van water in de bovenlopen en haarvaten van het watersysteem. Hierdoor zal de basisafvoer en stroomsnelheid in de beken in droge periodes toenemen en zullen afvoerpieken afnemen.

Om het bovengenoemde knelpunt te voorkomen, zal herinrichting in het gebied de piekafvoeren niet (teveel) moeten vertragen. Tussen Rijkswaterstaat en het waterschap is over de toestroming daarom een 'stand still'-principe afgesproken. Dit principe zal ook in het licht van de te verwachten toename van neerslag vanwege de klimaatsontwikkeling worden gehandhaafd.

Wat betreft de aanvoer van water vanuit de IJssel is geconstateerd dat deze alleen plaatsvindt in perioden van langdurige droogte via het Twentekanaal, de Oude IJssel en de Oude Rijn. De aanvoer via het Twentekanaal is sinds 1999 geregeld in het waterakkoord Twentekanalen-Overijsselse Vecht. De aanvoer naar de Oude IJssel is incidenteel nodig om in het benedenstroomse deel de toegankelijkheid voor de beroepsscheepvaart richting Doetinchem te waarborgen.

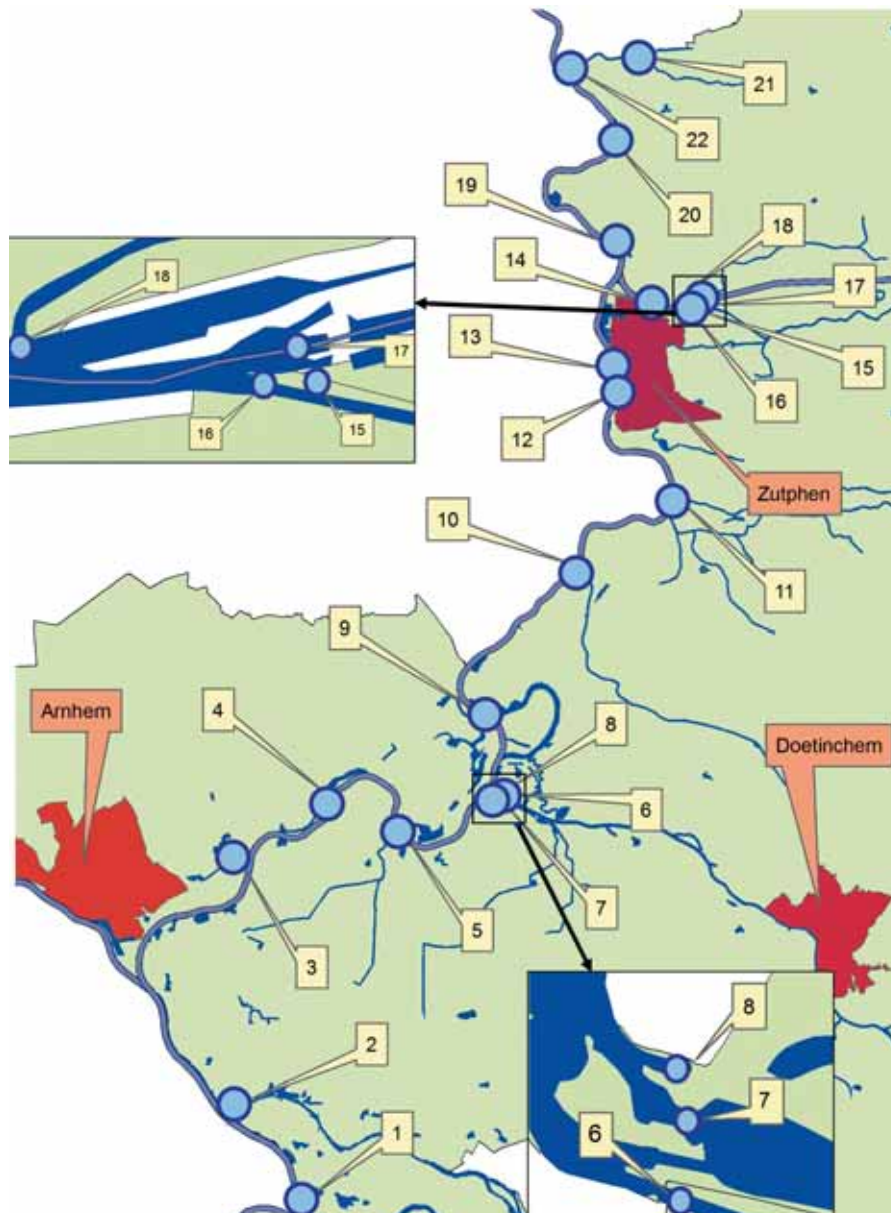
Ecologische en chemische kwaliteit

Met behulp van beschikbare waterkwaliteitsgegevens van het waterschap en Rijkswaterstaat is een eerste verkenning uitgevoerd naar de mate van afwenteling van probleemstoffen vanuit het beheersgebied op de grote rivieren en andersom. Hieruit blijkt dat het fosfor- en zinkgehalte op de overdrachtpunten bijna overal lager zijn dan die van de Rijn en IJssel en bovendien onder de MTR-norm liggen. Voor stikstof geldt echter een gemengd beeld. Alleen op de hoofdwatgangen is het stikstofgehalte hoger dan dat van de Rijn en IJssel en ligt dit ook hoger dan de MTR-norm. Het kopergehalte is op de overdrachtpunten weer lager dan dat in de rivieren, maar wel hoger dan de MTR-norm. Waterschap Rijn en IJssel breidt dit jaar het eigen meetnet aanzienlijk uit, waardoor op bijna alle overdrachtpunten de waterkwaliteit en -kwantiteit zal worden gemeten. Aanvullende gegevens zijn vanaf volgend jaar beschikbaar.

Tot slot zijn mogelijke problemen voor de ecologische kwaliteit in kaart gebracht. In de huidige situatie zijn bijna alle uitmondingen van beken op het 'blauwe knooppunt' voorzien van een gemaal of stuw, die de vismigreerbaarheid sterk beperkt. Niettemin is aan tien watergangen de afgelopen jaren een ecologische functie toegewezen, deels als ecologische verbindingzone en deels als watergang met een specifieke ecologische doelstelling. Op de beekmondingen zelf zijn deze functies echter nog niet gerealiseerd. Vispassages ontbreken nog en vaak is sprake van onnatuurlijke, harde oevers en profielen. Ook vindt matig tot intensief onderhoud plaats. In de studie wordt aanbevolen om de migreerbaarheid en de mondingen van de Beekhuizerbeek, de Grote Beek en de Baakse Beek met voorrang aan te pakken.

Samenwerking

Waterschap Rijn en IJssel en Rijkswaterstaat Oost-Nederland stellen op basis van de

Overdrachtpunten 'blauw knooppunt' Rijn en IJssel.

studie een plan van aanpak op voor het 'blauwe knooppunt'. Hierin geven zij aan hoe afwenteling van kwaliteits- en kwantiteitsproblemen wordt voorkomen en hoe

beide partijen werken aan het verbeteren van ecologische kwaliteiten op de uitwisselingspunten. Het plan wordt daarmee onderdeel van de maatregelenpakketten die

Gemaal Baakse Beek langs de IJsseldijk (foto: A. ter Harmse).

Monding van de Schipbeek (rechts) (foto: A. ter Harmsel).

het waterschap en Rijkswaterstaat opstellen voor de Kaderrichtlijn Water. Het gaat in de eerste plaats om de invulling van het 'stand still'-principe, bijvoorbeeld door bij elk herinrichtingsproject de gevolgen voor de afvoer op de grote rivieren aan te geven. Ook gaat het om een gezamenlijke aanpak en financiering van het verbeteren van vismigreerbaarheid en het vergroten van de

natuurlijke inrichting van beekmondingen. Tot slot maken Rijkswaterstaat en Waterschap Rijn en IJssel afspraken over informatie-beheer, -uitwisseling en regulier overleg. Om de beoogde samenwerking een solide bestuurlijk-juridische basis te geven, wordt over het 'blauwe knooppunt' dit najaar het genoemde bestuurlijk akkoord tussen beide partijen gesloten.

Bram Zandstra (Waterschap Rijn en IJssel)
Bart Wesseling (Rijkswaterstaat Oost-Nederland)
Arjan ter Harmsel (ARCADIS)